

Pipafüst az erkélyen

Egy szótár lapjai

*„a szótáradba írj be s néha
lapozz föl engem és leszek”*

(Baka István:
Csak a szavak)

A fiú tizenhét éves volt, amikor összebarátkozott a költővel. Minden héten egyszer benézett hozzá tanulás után. Ezekben a napokon délelőtt, a gimnáziumban a szokásosnál is többet kellett szorongania, legalábbis így tűnt. Hamar elfogadta, ez a délutáni beszélgetések ára.

Egyszer az utolsó órán a matematikatanár azt magyarázta, a deductio ad absurdum azt jelenti, egy igazságot úgy igazolunk, hogy az ellenkezőjéről bebizonyítjuk, valódtan. „Próbáljuk tehát bebizonyítani, hogy ez a tanuló itt – és ekkor a fiúra mutatott – férfi”. „Na jó, ezt azért mégse tegyük föl”, mondta aztán engedékenyen.

A fiú csak hámult maga elé, látszólag egykedvűen. Mert azonnal sohasem tudta teljes mélységében átérzeni a sérelmet, csak később szorult el a torka miatta: amikor kilépett a gimnázium hátsó kapuján.

Nem hazafelé indult.

A közeli utcában bement egy sárga ház szárazkapuján, kinyitotta az oldalsó lakkozott ajtót, amely egy folyosóra nyílt. Az ajtónyitás működésbe hozott egy csöngőt a hosszú, kivilágított helyiség túlsó végén.

A költő mintha épp őt várta volna: a folyosón lépkedett szaporán az ajtó felé. Eredetileg a reakonyhába indult, nem ajtót nyitni. De ahogy meglátta a fiút, rákiáltott: „te, nagyon érdekes az a szöveg, amit hoztál, gyere, hasonlítsuk össze az enyemmel!”

Bementek a párnázott ajtó szobába, ahol vasvázás könyvespolc állt, egy lemeziátszó, két nagy hangfallo, az egyik asztalon kicsi írógép, a másiknál, ahová a vendégeit ültette le a költő, a falon egy 19. századi plakát: kötéllel fölengedhető léghajót hirdetett. Az asztalon már ott volt Tomas Venclova villanellája, kétféle magyar fordításban. Az Európa Kiadónál alkortájt készült az amerikai litván poeta köete, a költő több nyersfordítást is kapott, és az egyikből pár nappal azelőtt adott egy másolatot a fiúnak. Azt is mondta, mosolyogva: „tessék, ez most egy házi feladat”. A fiú otthon lefordította a verset, másnap reggel, iskolába menet egy borítékban bedobta a költő munkahelyének, a gyerekfolyóiratnak a postaládájába, és a lehetőség, hogy ezt a munkát délután meg fogják beszélni, egész délelőtt lefoglalta a gondolatait.

A beszélgetést, ami ilyenkor lezajlott, lehetne tanórának is nevezni. A fiúnak ez sosem jutott eszébe.

És hová tűnt az a negyven év körüli, enyhén pocakosodó, rendetlen szakállú, zilált öltözötű férfi, aki – kezében üres reklámszatyorral – kulcscsomókat és

kiflívégeket potyogtatva, a szemibe meredő tekintettel járja Szeged utcáit, buszok, villamosok elől az utolsó pillanatban félreugorva.” Ezt írta magáról akkoriban a költő, ám a fiú egyáltalán nem ilyennek látta. Az apjánál két évvel idősebb férfi először is pipára gyújtott. Illatos füst töltötte meg a szobát, míg olvasott. Egy-egy sornál bólogatott. Aztán azt magyarázta, mitől szép és odaillő az a rím, amit a fiú választott egy

helyen, és miért kevésbé jó az a megoldás, amit lejjebb választott. Megmutatta az ő változatát, ami nagyon jó vers magyarul. Bár ez természetes volt, a fiú azonnal kimondta, „a tied sokkal jobb”. A költőnek azonban jólesett ez az elismerés is. Félrefordított fejfel mosolygott, hallgatott egy pillanattig, aztán a fiú szövegére terelte a szót megint. Azt mondta, bár dőcög itt-ott, van benne néhány egész jó sor, és ez elsőre igenis szép eredmény. Ami pedig érdekes: van benne valami érett, kesernyés férfiaság is, igen. Elégedetten hallgattak mindketten.

Akkor egy ősz hajú, sovány arcú férfi, a szomszéd irodában működő könyvkiadó vezetője benyitott, és megkérdezte: „Te, Pista, nem fog elrepülni a fejköd fölé a nikkal szamovár?” Merthogy a költő már korábban fölrakta a teát, és épp oda indult volna, amikor a fiú megérkezett. A szamovár már repülni készült.

A fiút egy fiatal író mutatta be a költőnek egy felolvasóesten. A költő nem sokkal azelőtt olvasta a fiú zsengeit, és a fiatal író kérésére néhány soros ajánlót írt melléjük. A megyei napilapban ezzel együtt jelentek meg a versek. A fiú számára ez álombeli, hihetetlen esemény volt; akkoriban fedezte föl, és mindennap olvasta a költő verseit.

Amikor találkoztak, költő pontosan tudta, milyen szavakkal lehet lelket önteni egy megilletődött fiatalemberbe. Egyszerűen fölszólította a fiút, hogy mindenképp látogasson el hozzá, a gyerekfolyóirat szerkesztőségébe valamelyik délután, és hozza el a többi versét is. A fiú már másnap élt ezzel a lehetőséggel, és aztán is mindig ment, ha írt valamit. Tudta, hogy a költőhöz sokan járnak, sok barátja van, és ő mindenkivel ilyen figyelmes. Ez azonban nem bántotta, inkább csodálkozott azon, hogy ebből a bőkezűen szórt figyelemből, szeretetből ilyen sok embernek jut.

A költő is mindig megmutatta a fiúnak, amit írt, és azonnal meg is magyarázta néhány utalás vagy metafora eredetét. Ugyanakkor azt is elmagyarázta, hogy ha köztölejek közé szúrunk valamit, és utána vessző következik, akkor a második köztöjelhez ragad az a vessző, a pontosvessző is; „ezt így ugyan nem tanítják az iskolában, pedig tudni kell”. Azt is érdemes megfigyelni,

mondta a költő máskor, hogy a költői képek csak nagyon ritkán tűrik a fogalmakat. És ha az ember érzékletes verset szeretne írni, erre oda kell figyelnie; „a szabadságnak például nincsenek szárnyai”. Azt is jó tudni, hogy a több értelmű szavak a versbe többnyire legelső jelentésükkel illeszkednek be. Ugyanakkor nagyon érdekesen alakul és hat önmagára is írás közben az a szöveg, amelyik szigorúan kötött formájú, miközben a tartalma teljesen hétköznapi. Érdemes kipróbálni. Elmesélte, milyen vitája volt az egyik könyvkiadó szerkesztőjével, amikor egy lefordítandó régi orosz vers formájáról beszéltek. Anapeszta sorakoztak a költeményben, az ilyen vers a magyar irodalomban ritka, ám ez az orosz nyelvben gyakori, népies formának számít, és a költő épp ezért magyaros, hangsúlyos sorokkal akarta fordítani a verset, az ötletet azonban először furcsállta a szerkesztő. Pedig, magyarázta a költő, csak így lehet hűséges a fordítás.

Ha a fiú két héig nem írt, a költő figyelmeztette: egy pályát nem lehet hallgatással kezdeni. Ezt ő tudja, mert fiatalabb korában rettentő keveset írt, és egy ideje sejtí, hogy ezzel ő mennyit veszített, hiszen azt az ember nem írhatja meg negyvenévesen, amit húszéves fejjel írt volna meg. A fiú néha, otthon keresgélte a megfelelő szót arra a természetes közvetlenségre, őszinteségre, figyelemre, ami ezeket a találkozókat jellemzi, és ami összehasonlíthatatlan volt azzal, ami az iskolában várt rá. Végül egy szónál horgonyzott le mindig: szabadság.

Leérettségizett. A matematikatanára összegyűjtött a dolgozatában annyi fél- és negyedpontot, hogy meglegyen a kettes, a többivel nem volt probléma. Ám mivel nem sikerült a főlvetelije, dolgozni kezdett a nyomdában. Még ott volt, amikor a verseit a költő elküldte a megyei irodalmi folyóiratához, egy másik fiatal versével együtt. A két egykorú fiatalember a költő rövid ajánlásával debütált, 1991 októberében. Azt írta: „szerencsés csillagot föleltek!” Ekkor a fiú már sorkatoná volt. A költő a bevonulása előtt elmagyarázta neki, egyvalamire nagyon vigyázzon: a bajonett tokjának patentjére, mert az alattomos módon ki szokott pattanni kúszás közben, és akkor az ember elveszíti a bajonettet, amiért nála közvetlenségre hajlamos emberek letorkollják. No de föl a fejjel, tessék olvasni esténként.

Miután leszerelt, a fiú újra dolgozott, és persze írt is, de egyre ritkábban. Elhatározta, hogy újságíró lesz, mert az irodalomközeli szakma. A költő nagyon egyértelműen megmondta, hogy ez nem így van, a döntést viszont nem vitatta. A fiú megnősült, ha született, reggeltől estig távol volt otthonról. Hónapokig nem találkoztak, és amikor mégis, a költő tapintatosan kerülte a kényesnek gondolt témákat, a fiú viszont úgy érezte, egyre többel tartozik ennek az embernek. Amikor utoljára találkoztak, a fiú a feleségével és a kisfiával jött. A költő lakótelepi lakásában, a kiszobájában ültek le, és a fiúnak kellett volna bort öntenie a poharakba. A műanyag flakon azonban kicsúszott a kezéből, és a vörösbor a buffanás után bőségesen ömlött a szőnyegre. „Na, még ez is”, ezt mondta a költő rosszkedvűen, és a fiú ezt úgy értette, van valami, ami ennél az ügyetlenségénél is elszomorítóbb. Igen, beteg volt. Zavarba ejtő őszinteséggel beszélt a saját bajairól, ugyanígy a vágyairól is, fájdalmai is lehettek, mégsem küldte el a látogatóit.

A fiú most harminchárom éves. Nem költő. Elsősorban két fiú jó apja szeretne lenni, ezt eldöntötte magában. Alkalmassint vidám, jó kedélyű embernek ismerik. Szívesen

segít a fiatal kollégáinak – mert azért ma is vannak még félszeg fiatalok —, és majdnem olyan sokat szorong, mint régen. Csak másképp, és más miatt.

Szinte hetente előfordul, hogy egyik idősebb kollégája megállítja a folyosón, és megkérdezi tőle: „mi újság az irodalmi életben?” Nem lehet nem észrevenni ebben a kérdésben a finom gúnyt. Ő azonban erre nem válaszol indulattal, egyrészt tiszteletből, másrészt talán gyöngeségből is, de leginkább azért, mert még gondolkodik a megfelelő válaszon.

Irodalmi élet?

Ami erről a két, szerencsétlenül összeragasztott szóról mégis az eszébe jut, azt nem szívesen osztaná meg olyasvalakivel, aki gúnyolódik vele. Az ő „irodalmi élete”.

Beszélhetne néhány emlékképből, amelyek olyanok, mintha egy nagyon közeli rokonról maradtak volna hátra. Egy pillanatilag mindig érez bennük valamit, ami elevenen megidézi az egykori személyiséget.

Arról is mesélhetne, hogy éjszakánként gyakran játszik egy kvízzjátékban, két másik ismeretlennel, és néha előbukkan az a kérdés, mi volt a keresztnéve az orosz filmrendező, Andrej Tarkovszkij apjának, aki „Oroszországban ismert költő volt”. Arsenyij. Tudja a választ, mégse klikkel rá azonnal – pedig a gyorsaság is számít —, mert azon tűnődik, hogy ettől az oroszától egy egész kötetre való verset fordított a költő, s nem tudja, megjelent-e már, vagy még mindig csak az elektronikus könyvtárban olvasható. Pár pillanatra másmilyennek látszik az élet akkor is, amikor a választások éjszakáján megmutatják a dunántúli kisváros polgármesteri székéért küzdő emberek százalékeit a televízióban, és ő látja a grafikon tetején annak a fiatal férfinak az arcát, akit utoljára a dunántúli város temetőjében látott, sírni.

És egészen kevés szorongást tartogat az a kora délután, amelynek nyitányát a könyvtárban tölti, áll a pult előtt, sorban, és az előtte várakozó lány kezében egy ismerős verseskötet borítóját veszi észre; a lány türelmetlenül összefonja karjait, a melléhez szorítva a könyvet.

Előfordul az is, hogy kis híján elalszik reggel. Mindenesetre kapkodnia kell; odalép a polchoz, leveszi azt a kötetet, a táskájába dobja, aztán a villamoson, ahol kifújhatja magát, előveszi, és olvasni kezdi a Trisztán sebét. Ez a szív próbája. Neki a harmadik sornál már páras a szeme, egészen korán reggel is. „Sebemből romlott éjszaka szívárog / s a holdfény gennye; átvézem a reggel / gézeit; ájulásomban a tenger / megbillen, túlfolyik a láthatáron, / mint serleg peremén, s az úrbe fröccsen, / – kialszik sísteregve csillagom...”

Végül pedig elmesélhetné, hogy az irodaházban, ahol az újság szerkesztősege működik, van valaki, aki minden reggel fél kilenc tájban lép ki az erkélyre, hogy rágyújtson egy különleges illatú dohányra. A füstből valamennyi beömlik abba a szobába, ahol a fiú a kollégáival beszél telefonon, az úgynevezett konferencia-vonalon. Egyszer egy ilyen alkalommal letette a telefont – hallotta, ahogy a munkatársai egy ideig szólongatják, aztán elhallgatnak —, odament az ablakhoz, és kinézett, mert szerette volna látni a pipázó embert. A füst még ereszkedett fönről, a második emelet felől, de mindegyik erkély üres volt.